

vanje izvođača i publike, itd. u uvodnom su tekstu zbornika pomalo nasilno nametnuti kao zajednička obilježja folklornog kazališta općenito. Ne bismo mogli osporiti gornju tvrdnju - ta su obilježja, uostalom, već davno primijećena u radovima ranijih istraživača. Ostaje ipak dojam da su te karakteristike derivirane iz međusobno vrlo različitih žanrova folklornog kazališta, pa i da se mnoštvo raznorodnih oblika predstavljanja objedinjuje pod kapom termina folklorno kazalište. Tim se spasonosnim terminom zatim imenuje nekohherentan i prilično umjetan pojam. S druge strane, različitost žanrova također se navodi kao jedno od važnih obilježja tog područja. Čini se da je pisac uvoda ponešto neprikladno nastojao ujediniti vrijedne a raznorodne priloge. U zborniku je obrađena građa iz Rusije, Ukrajine, Bjelorusije, Tadžikistana, Uzbekistana, Kazahstana, Moldavije, Azerbejdžana, Armenije, Litve, Burjatije, Mordovije, Dagestana i Abhazije. Materijali nisu dovedeni u vezi komparativističkim metodama, a nije bilo moguće ni pokazati evoluciju folklornih kazališnih oblika unutar pojedinih kultura. Tu, naravno, nisu obuhvaćene sve kulture naroda SSSR-a, pa možemo očekivati i drugu knjigu slične tematike.

IVAN LOZICA

Skazki i pesni roždennye v doroge.
Cyganskij fol'klor sostavili i pereveli Efim Druc i Aleksej Gessler, izdatel'stvo "Nauka", glavnaja redakcija vostočnoj literatury, Moskva 1985, 520 str.

Knjiga *Priče i pjesme rođene na putu* sadrži: predgovor (L.N. Čerenkov), uvod *Cigani Rusije i njihov folklor* (E. Druc - A. Gessler), bilješku o sastavljačima, tekstove (121 priča i 269 pjesama), komenatare uz priče i pjesme, literaturu i notne priloge.

U predgovoru se navodi da je zanimanje za cigansko usmeno stvaralaštvo u Rusiji počelo u prvoj polovici 19. stoljeća, potom se proširilo na proučavanje povijesti, etnografije i jezika Cigana, a u posljednjem desetljeću istraživanja su intenzivirana zbog

ubrzanog procesa integracije Cigana s ruskim sredinama. Tamo gdje su ciganska naselja brojnija izdaju se zbornici ciganskih priča, balada i pjesama. Najbrojnija i najrasprostranjenija etnografska ciganska grupa u SSSR-u jesu ruski, odnosno sjeveroruski Cigani, koji su se, živeći s Rusima više od tri stoljeća, formirali kao grupa s izrazitim etnografskim i jezičnim osobinama različitim od drugih Cigana, pa je usmena - pjesnička i pripovjedačka tradicija bogatija utjecajima ruskog folklor. Istodobno se značajnije preobrazio folklorni materijal što je uvjetovano materijalnim i duhovnim životom Cigana. Folklorni zapisi, objavljeni u ovoj knjizi, nastali su u mjestima gdje je najviše Cigana - u sjeverozapadnim oblastima RSFSR (lenjingradskoj, novgorodskoj, pskovskoj i karelijskoj). Tamo su se u "čisto ciganskom" obliku sačuvale tradicionalne pjesme, koje se izvode u uskom krugu rodbine i drugoga zbog čega ostaju svojina jedino Cigana i gotovo su nepoznate okolnim sredinama.

U raspravi *Ruski Cigani i njihov folklor* riječ je o porijeklu Cigana, njihovu obiteljskom životu, običajima; o putovima raseljavanja iz pradomovine Indije od 10. do 11. stoljeća u gotovo sve zemlje svijeta, o ciganskim etnografskim grupama u svijetu, njihovim stradanjima u raznim zemljama, načinu života, fizičkom izgledu, zanatima, osobito kovačkom, kalaisanju posuđa, rukotvornim vještina: pletenju košara, trgovanju, bavljenju konjima, liječenju, nadriječkarstvu, gatanju i umijećima (pjevanje, muzika, ples), te o njihovom neobičnom jeziku i dijalektima preko kojih je utvrđena pradomovina Cigana. Jednom riječju govori se o svemu što taj narod određuje i stavlja u izniman položaj.

Otkako je Ištvan Vaji, ovladavši dijalektom mađarskih Cigana, utvrdio srodstvo tog jezika s indijskim, a Nijemac August Pott uvjerljivo dokazao da je ciganski jezik blizak drevnom jeziku Indije - sanskrtu i novoindijskom - hindi jeziku, prestalo je vjerovanje u legendu po kojoj se u Evropi držalo da su Cigani porijeklom iz Egipta, a na osnovi raznih jezičnih elemenata koje su Cigani na putovanjima uzimali iz jezika drugih naroda (Afganistana, Irana, zemalja Male Azije, Grčke, bal-

kanskih i drugih evropskih naroda) postavljena je hipoteza o dvama putovima kojima su Cigani stizali u Rusiju. Govori se i o razlozima zbog kojih su Cigani napustili pradomovinu i o navici skitanja.

Najveći dio rasprave posvećen je pričama i pjesmama, odnosno narodnom stvaralaštvu Cigana. Priređivači su postavili ove zadatke: 1. da sa što šireg područja, gdje žive ruski Cigani, prikupe folklorne tekstove, 2. da u jednoj knjizi prikupe folklorne zapise o ruskim Ciganima, 3. da pripreme knjigu na znanstvenim načelima folkloristike i dadu umjetničke prijevode koji će biti zanimljivi za široki auditorij, a istodobno sačuvati, kako odlike sadržaja, tako i forme originala. Nadalje se govori o pronalazaženju i prikupljanju tekstova, o kazivačima, o povijesti skupljanja, o prevođenju i, opširnije, o: tekstovima u knjizi, jeziku, motivima, teškoćama prije voda i dr.

Glavna vrsta ciganskog proznog folklor jest priča koja je bogato predstavljena bajkom te novelističkom i satiričkom pripovijetkom. Za bajke se kaže da su slične ruskima, a razlike su u prikazima ciganskog života, većoj emocionalnoj obojenosti i mističnim elementima. Novelističke pripovijetke autori dijele uvjetno na još tri podgrupe: priče o ciganskim majstorijama, anegdote o budalama s karakterističnom samoironijom i priče koje opisuju ciganske naravi. Njima su još dodane satirične priče. Važne su i tzv. *biličke*, kazivanja o mitskim događajima i ljudima: šumskim duhovima, rusalkama, kućnim duhovima, mrtvacima, priviđenjima (utvarama), prokletom (zakopanom) blagu i slično. Ovamo pripadaju i priče o vragovima, ljudima koji se pretvaraju u životinje ili vampire, vješticama, čarobnjacima, nadriliječnicima, i sl. Karakteristične su priče s motivima oživljavanja mrtvaca i strašnom čovječuljku - gospodaru šuma. U ciganskim sredinama ima legendâ i predaja s podlogom na stvarnim događajima i likovima iz života. Kod sjevernih Cigana rasprostranjen je motiv "zmijske u tijelu žene" (tzv. lažna trudnoća), koja je šire poznata i u svjetskom folkloru. Čudno je, kažu autori, da Cigani, koji su usko vezani uz prirodu i u čijim se pričama često pojavljuju životinje, posebno konji, gotovo da nemaju priča o životinjama. Dakle, nave-

dene su priče ciganske po tome što žive među Ciganima, što su im junaci Cigani i po slikama iz ciganskog života. Međutim, čitajući te priče susrećemo se s motivima, pa i sadržajima, ne samo iz ruskog već i evropskog folklorâ, a to potvrđuju i priređivači knjige, kad kažu, da su neki sadržaji i likovi ruskim čitaocima već poznati iz ruskih priča i pjesama. Više dodirnih motiva ima i u našoj narodnoj prozi i epici, npr.: "baba i vrag", "striženo-košeno", "zla maćeha", "zla svekrva", "kazna vezivanja konjima za repove", "zavist starije braće prema mlađem", "skidanje čari", "treći pijetlovi i mrtvac ili zao duh", "čudnovat prsten", "posljedice proklinjanja djece ili braće", "zabranjena odaja", "glogov kolac kojim se bode mrtvac - vukodlak", "zamjena odjeće", "neuračunljivi glupan" i sl. Nije isključeno da su se neki od ovih motiva, pa i sižei, širili uz posredovanje Cigana u jednom ili drugom smjeru. Autori ističu da nisu mogli usporediti folklorno stvaralaštvo ruskih Cigana s drugim ciganskim grupama, jer o njima nema takvih radova.

U drugom dijelu knjige na 112 stranica objavljene su pjesme podijeljene u pet, odnosno šest grupa: 1. po tempu izvođenja (*protjažnye*), 2. tužbalice, 3. iz života (*byto-vye*) i svadbene, 4. pjesme uz ples, 5. šaljive i 6. ostale. Obrazlažući tu podjelu autori kažu da su pjesme u prvoj grupi nazvali po formalnim oznakama - tempu izvođenja, a one iz života izdvojili su po sadržajima. U prvoj se grupi izdvajaju balade različita sadržaja - koje je u izvornom obliku danas teško naći, a kod pjesama iz života autori ukazuju na zanimljivost sadržaja obrednih pjesama, osobito svadbenih, što je i naznačeno u naslovu. Pjesme ovih dviju grupa poznate su većem broju slušalaca. Tužbalica nema mnogo, a ni pjesama uz ples. Međutim, uz ples se pjevaju i druge pjesme, npr. šaljive, kojima se priključuju i tzv. *častuške*, iako nisu karakteristične za ciganski folklor (uglavnom su pozajmljene) što pokazuje velik broj ruskih riječi.

I da zaključimo. Pjesme Cigana poznate su od davnina. One su uz glazbeno umijeće donijele Ciganima svjetsku slavu, pa će ovaj antologijski izbor dobro doći ne samo ruskim čitateljima već i mnogim drugima.

U knjizi su objavljeni umjetnički

prijevodi magnetofonskih zapisa koje su sastavljači snimali od 1980. do 1982. godine; neki su prozni tekstovi reproducirani prema konceptima zapisa istraživača Kamenskog, čiji je rad prekinula smrt, a neki originali uzeti su iz prijašnjih publikacija. Sve tekstove preveli su sastavljači knjige. Poslije uvoda (na 25 stranica) iznijeti su mnogi dragocjeni podaci o pričama i pjesmama; o tome tko ih je zapisao, kada, tko su kazivači, gdje su objavljivane, podaci o varijantama, likovima, vezama s ruskim folklorom, rasprostranjenosti motiva, o korištenju ili unošenju motiva u djela ruskih književnika i slično.

Na kraju je navedena literatura (45 bibliografskih jedinica) i 25 notnih zapisa koje je dešifrirao E.S. Kustovski.

ANTE NAZOR

Erotske narodne pjesme, Skupio i priredio Zdravko Krstanović, vlastito izdanje, Split 1984, 123 str.

U nakladi od deset tisuća primjера-ka pojavila se ova mala knjižica koja sadrži devedeset i pet pjesama. Poslužio se priređivač, kako sam kaže, "već prihvaćenom sintagmom" *erotske narodne pjesme*, mada smatra "da bi o terminološkim i drugim pitanjima što ih ona (sintagma, op.T.P-P) otvara valjalo analitički raspravljati" (str.111). Za analitičku raspravu nije bilo potrebno da se u ovoj knjizi listaju stranice. Knjiga želi doseći "antologijske poetske visine" (str.112), kako kaže priređivač, i kročiti u zabranjene vode u kojima već nekoliko godina posve uspješno plivaju knjige *Crven ban* (Beograd 1979), *Kudilja i vreteno* (Zagreb 1980) i *Klinček lesnikov* (Ljubljana 1981).

U popratnom slovu na kraju knjige Z. Krstanović govori i o svom uređivačkom postupku: uvrstio je u knjigu tekstove iz raznih krajeva, ponajviše iz Dalmacije, tekstove nije dotjerivao i iz obimne građe koju je skupljao od 1973. do 1984. godine nastojao je izabrati "ponajbolja ostvarenja u kojima je imaginacija narodnog pjevača najdjelotvornija" (str.112). Z. Krstanović ponešto i pretjeruje preneglašavajući slobodu i razigranost naroda prema pa-

trijarhalnom sramu, prema čuvarima "institucija i ideologiziranog jezika". Pretjerano je tvrditi da se usmena erotska poezija ostvaruje u "hiljadama pjesama" jer, čini se da i ova knjižica govori kako priređivač u desetgodišnjem sakupljačkom radu usmene poezije nije mogao izdvojiti veći broj (od ovog koji je u knjizi) erotskih pjesama koje bi zadovoljile visoke zahtjeve poetskog, a poneka i od uvrštenih pjesama u izboru nekog drugog priređivača vjerojatno se ne bi našla.

Usmene erotske pjesme su sastavni dio cjelokupnog usmenog pjesništva i upravo zato, unutar tog sistema, one su trajale, mijenjale se, postajale ponekad sasvim vulgarne, ili se uobličavale u vrhunska poetska ostvarenja. Krstanovićev je izbor hvale vrijedan jer pokazuje da ta poezija traje i danas (kao što smo već naglasili to su sve njegovi vlastiti zapisi i zapisi njegovih prijatelja i poznanika), te da u svojim najboljim dosezima, bez obzira na to što svojim sadržajem i mogućim kontekstom svjedoči o težnji da se prilagodi aktualnom, postaje vrijedna poezija. Humor, ironija, groteska, hiperbola pretvaraju spolovila u konja, svrdlo, zmiju, crkvicu, zvono, ružu, "spuža" - bore se oni i plaču u tim pjesmama, uostalom kao i u životu. Premda se nećemo složiti sa Z. Krstanovićem da "svemu što ga okružuje narodni pjevač daje oblik falusa i vagine" (str.112), složiti ćemo se da "ljekovita, oslobađajuća vedrina struji u stihovima ove zbirke" (str.112).

TANJA PERIĆ-POLONIJO

Divna Zečević, Književnost na svakom koraku, Studije i članci, Mala teorijska biblioteka 20, Izdavački centar "Revija", Radničko sveučilište "Božidar Maslarić", Osijek 1986, 268 str.

Autorica je ove knjige jedan od rijetkih naših stručnjaka koji su glavčinu svojih istraživanja posvetili fenomenu pučke književnosti. Pučka književnost pak - usprkos naporima ove autorice i drugih istraživača, osobito Maje Bošković-Stulli - još nije dovoljno uočena kao književno-historijski i književno-teo-